

~~236~~ 1716

N° 1082 Rep X

II
Q. F. F. Q. S.
DISSERTATIO ACADEMICA
DE
**CODICE IVDAEORVM
OLSNENSIVM EBRAEO EX
PARTE ADHVC SVPERSTITE**

OCCASIONE RELATIONIS

LAVR. KNORRII A ROSENROTH
ALIORVMQUE CELEBERRIMORVM VIRORVM

Q V A

SENTENTIAM SVAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO

DN. GVILIELMO HENRICO

DVCE SAXONIAE, IULIACI, CLIVIAE, MONTIVM, ANGARIAE
ET WESTPHALIAE AC RELIQUA
AMPLISSIMO PHILOSOPHORVM ORDINE CONSENTIENTE

PRO
CONSEQUENDO DOCENDI PRIVILEGIO

DIE III. NON. IUNIAS A. O. R. 15 CC XXX

IN ALMA SALANA
BENIGNAE LITERATORVM DISQVISITIONI
SUBMITTERE AVSIT

M. IO. GERARDVS PAGENDARM

LV BEC.

V. D. MINISTER

RESPONDENTE

IOANNE CHRISTIANO ROSENHAYN
ZIMMERA-VINARIENSI
LITERARVM SACR. CVLTORE.

IENA E
EX OFFICINA FICKELSCHERRIANA.

MAECENATVM
QVADRIGAE SINE PARI
VIRIS PER-ILLVSTRI, GENEROSISSIMO, SVMME
REVERENDO ATQVE MAGNIFICO,

CASPARI LEONHARDO MAVRITIO
A PRITWITZ,
TOPARCHAE IN NETSCH, STEIN, SCHMOLSCHVZ,
HEROI IN TOGA,

SVMMO DVCATVS OLSNENSIS PRAEFECTO,
SERENISSIMI OLSNENSIVM DVCIS CONSILIARIO INTIMO,
SENATVS, QVI OLSNAE FLORET, SVPERIORIS
EIVSQVE POLITICI AC SACRI
PRAESIDI EXCELLENTISSIMO,
ET RELIQVA;

GODOFREDO ERNESTO A THILAV,
SERENISSIMO OLSNENSIVM DVCI A CONSILIIS POLITICIS ET SACRIS;

M. PAVLO BORNAGIO,
SERENISSIMO OLSNENSIVM DVCI
A CONFESSONIBVS ET CONSISTORIALIEVS,
SENIORI, PASTORI ET INSPECTORI ECCLESiarVM AEQVE
AC SCHOLARVM PER TOTVM DVCATVM
OLSNENSEM PRIMARIO;

IOHANNI FRIDERICO GVNTHERO,
SERENISSIMO OLSNENSIVM DVCI IN SENATV SVPERIORI
POLITICO ET SACRO A SECRETIS ET VOTIS,

DOMINIS MEIS SVMmis,
GRATIOSISSIMIS, SPECTATISSIMIS,
AMPLISSIMIS
FELICITATEM PERPETVAM.

PER-ILLVSTRIS, GENEROSISSIME,
SVMME REVERENDE, MAGNIFICE,
DOMINI
PATRONI MAGNI.

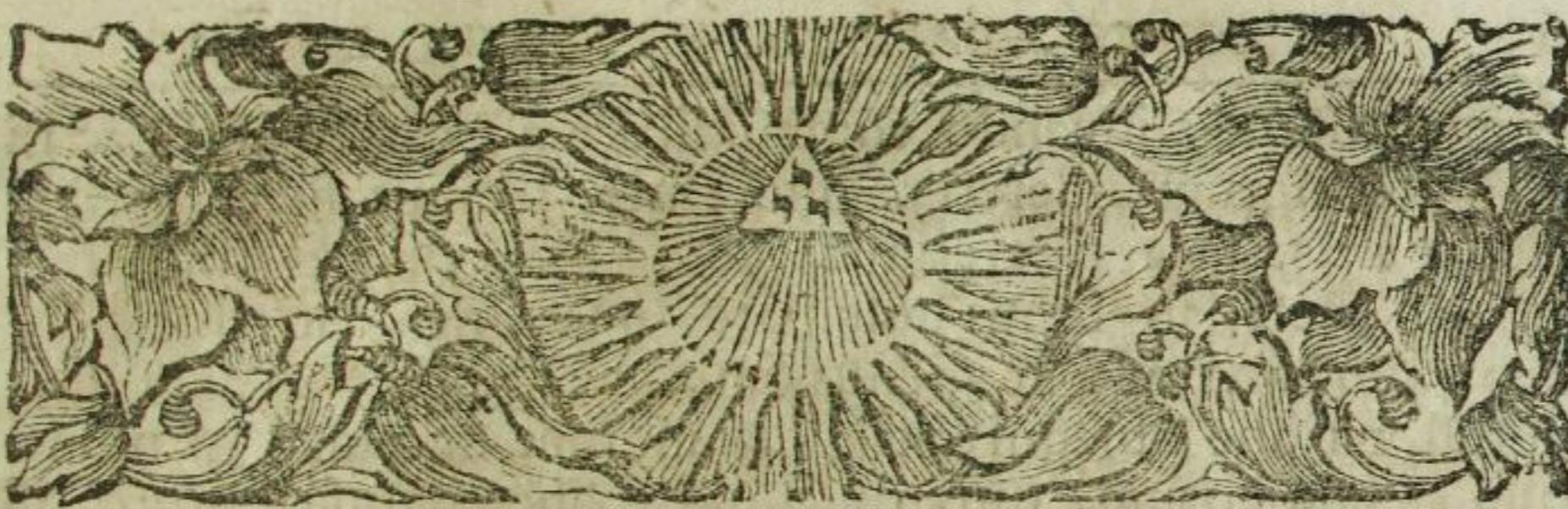
Ne duplii nomine in audaciae suspicio-
nem apud alios incurram, uereor, qui mo-
do argumentum in me suscipiam de-
monstrandum, literarum amantibus fere omnibus
adhuc incognitum, modo Vestra grauiora & ad
emolumen publicum accommodata in primis
consilia dissertatione hac mea interpellem. Vbi
uero experientia iterum iterumque conuictus sim
propria, suspicionis larua Vos, o DOMINI, ne qua-
quam terreri, sed perspecta causa omni, sententiam
ferre aequam ac suum cuique tribuere, uereri de-
sino, & consilium iam pridem suscepsum, nec te-
mere, persequendum in praesens, puto. Numen
Dei, quem illibata colere conscientia ex Ipsius met
gratia & a teneris studi, testor, non ostentandi
causa aut rixandi pruritu inductum, hanc, cuius Vos
certiores reddere ante trimestre spatium coram li-
cuit, sententiam me defendendam, selegisse. Ipse
dissertationis tenor, causa, qua ad scribendum im-
pulsus sum, detecta, innocentiae meae praesidium
erit, praecipue apud Vos, VIRI MAGNI, ad quos

deuote adeo, laborem hunc literarium, ueritatis ergo exceptum, Vestrae disquisitioni placidae quam demississime subiecturus, & specimen per quam-gratae mentis pro omnibus, quibus me beneficiis resicerere haud estis grauati, quam facillime exhibiturus. In numerum itaque Clientum Vestrorum eorumque aeternorum me referre, ac uel ideo dissertationem hanc, quam Vestrorum Nominum splendore exornare ausus sum, in patrocinium suscipere Vestrum, haud recusate. Si quid apud me est, quod equidem tenue admodum esse fateor, id omne in supplicatione pro Vobis, uigoreque Vestri corporis ac pro salute Vestrarum Gentium & Familiarum prudens consultoque impendam. Seruet CARO-
LO FRIDERICO, Duci ac Domino Vestro, ut per decennium & Meo, Serenissimo aequo ac Clemensissimo, Vos, O MAECENATES, seruet quoque Ducatu, in eoque Ecclesiae Olsnensi Seruator Optimus Maximus, auertatque a Vobis mala corporis, ac omnem a mente Vestra aegritudinem, immo Vesta consilia salubriora successu nunquam non prosperrimo impertiatur.

*Nominum Vestrorum, Per-Illustrium,
Generosissimorum atque Excellentissimorum*

*in parendi lege ac precibus Vestra causa indefinenter
excubans ardentissimis*

Cliens Auctor.



equa aut omnino, quod B. L. pace scripferim, memoria mihi excidit humanitatis ac beneficiorum maxime insignium, quibus me, triennio abhinc ferme in regia atque electorali Vrbe Hannouerae commoratum, alligauit, aut suauissimorum sermonum, quos mecum iterum iterumque conferre, immo & multam semel in noctem producere, haud est grauatus *Maecenas quidam Generosissimus aequus ac Consultissimus* a), in primis de *Codice Iudeorum Olsnensium Ebraeo*, quem me in Bibliotheca Iudaei Oppenheimi Rabbinica oculis ibidem perlustrasse meis, quemque *ex parte adhuc superstitem esse*, contra eorum opinionem, aiebam, qui immani illa tempestate, A. O. R. 15 xxxv. Olsnae Silefiorum die Aegidii oborta, omnia eius exemplaria stupendum in modum disiecta, multis inducti causis, sibi uerisimilioribus, urgent. Quoniam vero eo tempore serio uelle peruisus est *Maecenas hic meus*, sententiam de Codice isto meam literato

A 3

cum

a) Haud inficias eo, hunc esse *Dominum Adamum Baltazarrem a Werner*, Potentissimo Magnae Britanniae Regi & Serenissimo Brunsuicensium Electori a Consiliis Aulae & Iustitiae, ac Parentem Filii Vnici & maximae Spei, *Io. Christiani*, in Academia Lipsiensi Studio Legum tempore hoc perquam sedulo incumbentis, cui ut Domestico & Auditori quondam meo Charissimo *Epistolam de Terra Paschkeruicensi*, ante biennium in Iucem missam, dedicarem, tēmerrimus meus in Ipsū amor tūm iniungebat.

cum Orbe ut aliquando communicarem, alias, quod hac in re minus notum uideretur, quo tanto facilius fieret perspectum; alias, utra niteretur ueritate, inter omnes constaret; tantum abest, ab Ipsius uoluntate, quam mandati instar habeo, quodammodo ut alienus sim, ut ei potius, quanta fieri potest, ratione obsequi, religioni minime ducam. In numero tamen eorum, qui, quicquid scribere confueuerunt, id nunquam non confuse, nullo argumentorum seruato ordine, scribunt, haud uerentes, ne uirgulae prudentiorum censoriae subiificantur, referri nolo, non immemor Sosipatri apud ATHENAEVM lib. IX. cap. VI. consulto dicentis : ή τάξις σαφῶς σοφὸν μὲν ἀπανταχθεὶς καν πάσῃ τέχνῃ. Quae & causa est, cur in demonstranda nostra sententia prae oculis sint, *primum Historia vulgaris opinionis de Codice Iudeorum Olsnensi* nullo modo adhuc superstite, *praeterea sententiae nostrae ueritas de eo ex parte adhuc superstite, denique perquam modesta disquisitio monitorum, quibus circa idem argumentum Theologus Hainburgensium maxime Venerandus idemque Famigeratissimus 10. CHRISTOPHORVS WOLFIUS praecipue abundat b).*

Iamque adeo sub auspicio Diuini Numinis, cuius auxilium caeleste deuote ardenterque imploro, ad ipsam *vulgaris opinionis historiam* me confero, eam, quod aequissimum arbitror, praefructa scribendi occasione prima, Auctorumque, ex quibus hausta, enumeratione, ac subiuncta illorum de recutitis, minus bene intellectis, relatione, tanquam triplici luce, lustraturus. Accidit, quantum recordor, ante tria lustra, ut *B. M. Io. Hofmannus*, *V. D. Minister* ad Templum S. Barbarae, quam uocant, apud Vratislauenses, quondam consummatissimus, quem saepiuscule conuenire, pietas tum uolebat, mecum inter alia de Codicis Ebraei exemplis differeret deperditis, ubi praeter exspectationem mentionem fecit *Codicis*, qui uulgo deperditus creditur, *Olsnensis*, insuperque libellum

b) Legantur monita in *Biblioth. Hebr. Vol. II. libr. II. scđt. V. p. 386. sq.*

libellum mihi perlegendum tradidit, quo tota tempestatis illius inauditae, Vrbi Olsnae, itaque Typographeo Iudeorum c), quod hac in Vrbe fuit, perquam infestae, historia continetur, quique est idem, ex quo quotannis per totum ducatum Olsnensem, eumque Euangelicum, & alibi, die Aegidii, uel die sexta hebdomadis, in quam ea incidit, uel hebdomade sequente, in Aedibus sacris facro coetu historia haec Tragica paelegi solet. Attronitum me, fateor, factum inter legendum, iudicia Dei ἀνέζεπευντα, extremis huius mundi temporibus paetō tam stupendo conspicua, ualde miratus, simul uero longanimitatem ipsius incredibilem deuotissimamente ueneratus, in partem gentis exercitam, quae apud Vatem a Dei Numine dudum male audiuit. Immo tot tantorumque malorum uulneribus Typographos Iudaicos eorumque socios, uel potius ciues, iure talionis uel ideo percussos, quod in Commentationibus Codici huic, uel interfertis, uel subiectis, gloriae nostri Seruatoris Innocentissimi grauissima conuitorum infinitorum d) uulnera inflixerint
conui-

c) Typographeum hoc Iudaicum, Olsnae circa annum seculi XVI trigesimum fuisse instructum, ex Codice Typographorum Iudaicorum Ebraeo, ex parte adhuc superstite, liquet. Quo autem modo id fieri potuerit, cum anno huius seculi V in aeternum Vrbe & Ducatu Olsnensi electos esse Iudeos, in dissertatione hac nostra probauerimus, difficulter admodum assecuror. Nihilo secius tamen uerba, quae 10. IAC. SCHVDTIVS in *Memorabilibus Iudaicis Continuatis P. I. L. V. cap. IX.* p. 272. simillima occasione effatur, omnia mea facere nollem, allegato tamen loco perlegenda.

d) Abhorret animus a recensendis his Apellarum conuitiis, quibus Seruatoris nostri gloriam atrocissimum in modum conspurcare nituntur, in Magistratus illius Christiani elogia potius intentus, qui, quo tam detestando malo ponatur obex, legibus cauit, ut nullus a Iudeis liber formis exscribatur, nisi antea a censoribus linguae ebraeae peritissimis perfectus, ab iis, quae minus toleranda, purgetur. Haec & causa fuit, cur Philippus Erne-
flus

conuictatores pessimi hi, huic sententiae ita faui, ut ne in mentem quidem mihi aliquid contrauenire sim passus. Vnum quoque hoc loco commemorandum erat, quod unus alteriusue seu plurium plágularum, quarum totam multitudinem hinc inde procella ista Olsnensi dissipatam, libellus dictus refert, obtinendarum ingenti desiderio flagram, quo & motus, uel ipse Olsnae, uel in aliis Silesiae Vrbibus Nobilissimis, ex literatissimis Viris per amicos rerum ebraearum peritissimos sciscitatus sum, annon plagulae haec tales in cimeliis Ipsorum librariis laterent, anue nescirent, ubi eae repertu darentur. Cum autem nec ita uoti mei compos fierem, ultima ad extremum experiri, & ad Celeberrimum inter Iudeos Doctorem **SABETEIVM e), Auctorem**

Biblio-

stus Christfels, qui Illustrissimo Comiti ab Hohenloh-Schillingsfurst a Consiliis Comercii, quantum noui, adhuc existit, ab *Auctoribus Recensionum Theologicarum innoxiarum anni C. 15 cc xiv p. 89 sq.* quodammodo laudetur, qui in *Pentateucho*, Wilhermsdorffii A.C. 15 cc xiii in maiori ordinis primi forma edito, eiusmodi labore est defunctus. Quomodo autem nobis se Christianis hic Ex-Iudeus satis purgare possit, in clausula, huic Pentateucho a se subiecta, patrem ipsiusmet suum demortuum formula ista *בָּשִׁי* abbreviata, quae ab Apellis in honorem pie, ut putant, defunctorum ciuium efferri solet, condecorans, capere post IV lustra nondum mente licet.

e) Nomen *Autoris τῶν Σιρπτεονίμων* pomum Eridos inter doctos factum, pene dixerim, aliis id per *Sabbataeum* uel *Schabataeum*, aliis per *Sabathaeum*, rursus aliis per *Schabtaeum*, his per *Schabtai*, istis per *Schabsai*, illis per *Scebtai*, reliquis per *Sabetei* pronunciando & scribendo efferentibus, quorum ultimus fauisse uidetur Vir immortalium in Rempublicam literariam uniuersam meritorum, B. CHRISTIANVS THEOPHILVS VNGERVS, *Pastor*, cum inter mortales uersaretur, apud Silesios Euangelicos Hernlaurschitzensis & Rizenensis longe Grauissimus, postquam ab Auctore per literas certior erat factus, cum ita appellari. Sic edoceor ex B. Pastoris literis ad

Bibliothecae Rabbinicae, sub titulo *Siphre Jeschenim* Amstelodami A. O. R. \approx I^o c xx^c in forma ordinis quarti prelis subiectae f), qui octogenario aetate superior, itaque ultra catalogum in uita superstes, Vratislauiae in otio uitam agebat, me conferre ausus sum. Mira, &, quae ne per somnium mihi in mentem uenire cogitaram, ex ore eius eloquentissimo percepit, sese uidelicet non plagulam unam alteramue, sed duo integra Codicis huius exemplaria iure emtionis haud ita pridem possedisse, quorum unum Archisynagogo adhuc Pragensi, R. DAVIDI OPPENHEIMERO, alterum Ciui alii Doctissimo se magno reuendidisse pretio, testabatur, reliqua breuitatis causa ut silentii peplo inuoluam, ab Ipso, multis, nec proletariis, uerbis enarrata. Dici non potest, quantum haec enarratio me pupugerit, una ex parte libelli christiani, auctoritate & Iussu Magni Ducis Caroli I. Monsterbergensis & Olsnensis, luci publicae traditi, ex altera uero Viri ac Iudaei, in sua gente maximae fidei & celebritatis, eiusque relationis longe alienae rationem habentem, praecipue, ubi per amicorum literas, Praga uel ea de causa

B

acce-

ad B. meum Affinem, quem consobrinum uocat, GEORGIVM ABRAHAMVM MICHAELM, Archi-Diaconum apud Suidnicenses Euangelicos, dum lucis usura frueretur, summe Venrandum, A. O. R. \approx I^o ccx die III Nonas Dec. datis, quas una cum aliis huius tanti Polyhistoris, e desideratissimi mei Affinis cimelio librario dono acceptis, ob inexhaustae eruditionis flores, hinc inde sparsos, auro cariores mihi esse, horum talium florum aestimatores ueri facile credent.

f) De *Biblioteca* hac addere & illud, necessarium duxi, quod ab Auctoris eius demortui filio natu maximo, docti Iudaei, Beerl, Typographi Dyrenfurthiani, socero, nuperime audiuerim, Exemplum *Bibliothecae* huius ab Auctore ipso augmentatae in manibus huius sui generi esse, qui pluribus eam accessionibus in usum literatorum proximum locupletare pergit. Quod ut propediem fiat, in uotis mihi est desideriisque, & aliis, studio Rabbinico indefesse incumbentibus, quoque erit.

acceptas, certior fierem, OPPENHEIMERVM, non uerbis modo SABETEI fidem adhibendam, sed & insuper, dixisse, *Codicem hunc Olsnensem* in Bibliotheca sua, Hannouerae afferuata, in hunc diem custodiri. Angore plane confeatum, crederes, L. B. nisi postea temporis ex *Celeberrimi WOLFII Bibliotheca Hebraea eiusque parte II p. 386* totus refectus atque edoctus fuisset, pro hoc *Codice Olsnensi* uenitari *Pentateuchi codicem*, quinque *megilloth*, quas uocant, & *Haptharoth* simul continentem, quinquennii autem tempore de prelo anticipantem. Haec, a nobis dicta, occasionem scribendi primam luculenter satis ostendunt, neque a sapientioribus dissentire licitum erit, forsitan nobis elonginquo obiecturis, *Cel. wOLFII* uerba a uulgari sententia de *Codicis*, A. O. R. ∞ I^o xxxv Olsnae excusi, plagiis, numero omnibus hinc inde immani tempestate dicta disiectis, haud abludere, adeo, ut ne unum exemplum ex iis recollectis formare rufus potuerint recutiti. Nam Auctores, ex quibus uulgarem, ut *Cel. wOLFII*, sententiam haustram esse diximus, omnino omnes a se inuicem hac in causa nequaquam differunt, siue *LAVRENTIVM A ROSENROTH*, quem tempestatis Olsnensis tempore uixisse, eidemque interfuisse, certum est g), atque eius *σύγχρονον*, *AMBROSIVM MOIBANVM* b) respiciamus, siue sequentis aetatis scriptores

g) Vide praeter clausulam, libello dicto subnexam, ubi immanem istam tempestatem secundum omnes circumstantias enarrasse noster *A ROSENROTH* dicitur, partem *epistolae ad AMBROSIVM MOIBANVM* A. O. R. ∞ I^o xxxvi de hac tempestate datae, & ex *SINAPII Olsnographia* eiusque nouis obseruationibus, quas alteri Parti p. 41 sqq. annexuit, repetendae, quae haud obscure innuunt, *ROSENROTHIVM* eidem interfuisse.

b) A. MOIBANI uitam Pastor apud Silesios Klein-Kniegnicensis & Swentnigenensis, M. ADAMVS PANTKIVS in *Vitis Pastorum Vratislaviensium ad Aedem S. Elisabethae* p. 7 sqq, quoad posteriores eius partes uiuis coloribus depinxit.

ptores CVRAEV M, LVCAM, SCHICKFVSIVM, ZIEGLERV M i)
 aliosque scriptores, notitiam rerum Silesiacarum non per-
 functorie edoces, euoluamus. Ut rem omnem exquisitius
 teneamus, age priores duos (nam posteriorum reliquorum
 testimonia uelut ab uno eodemque horum Duum-Virorum
 iugo, ut plura ex uno capite flumina, deriuantur & defluunt)
 paulo curatius animo intueamur, quorum alter LAVRENTIUS
 A ROSENROTH, alioqui KNORR appellatus, quem Carolo I
 Monsterbergensium & Olsnensium Duci a consiliis A. O. R.
 & Io xxxv fuisse, quemque relationem immanis tempesta-
 tis indicatae secundum minutissimas circumstantias compo-
 suisse, SINAPIVS k) testatur. Vtinam Vir hic Generosus
 ac Consultissimus a tanta linguae ebraeae notitia fuisse instru-
 etus, a quanta CHRISTIANVM KNORRIVM L. B. a ROSEN-
 ROTH, Auctore in illum Per-Illustrem *Cabbalae denudatae*,
 cognomine, nisi familia, ipsi coniunctum l), ac Cabballisticae

B 2

Philo-

i) ZIEGLERVM intelligo, qui splendidis generosae prosapiae natalibus e Regno Bohemiae repetendis, ortus, HENRICVM, inquam, ANSHELMVM A ZIEGLER & Kliphausen, uastissimo ope- re Theatri Historici Temporis, & aliis elegantioribus scriptis immortalitatis insertum fassis. Hic ex CVRAEI a SCHICKFV-
 SIO aductis Gentis Silesiae Annalibus eiusque libr. I. cap. XL.
 f. 216 in Theatro suo ad Kal. Septembres p. ni fallor, 1062.
*Codicis Iudeorum Olsnensium Ebraei tempestate disiecti men-
 tionem facit, uerbis uero a ROSENROTHIO & MOIBANO
 in eo discrepat, quod, Vetus Testamentum una cum Glossema-
 tibus & Commentationibus fuisse, scribat, de quibus Duumui-
 ros hos in numero duntaxat singulari retulisse, scimus.*

k) in *Olsnographia* P. I. p. 667.

l) Nil certi hic definire licet. Nam *Noua literaria latina* ad annum 1713, ubi de uita & conatibus CHRISTIANI KNORRII L. B. a ROSENROTH commentatur B. VNGERV S, mihi non sunt ad manus. Quae uero in *Lexico Vniuersali Historico* ex his *Nou. lit. K. P. III* p. 326 per compendium excerpta, lego, familia L. Baronem cum LAVRENTIO nostro coniunctum, tacent. Opus uero *Cabbalae* huius L. Baronis *denuda-*

Philosophiae instauratorem longe Celeberrimum post sesqui-
seculum, & ultra fidem fere ab ea instructum, cum orbe lite-
rato non ignoramus. Nam LAVRENTIVM nostrum & post
fata laude sua non priuandum *m)* haud alia causa quam ne-
glectus & ignorantia linguae ebraeae, qui uterque in aliorum
morbus tanquam complicatus eruditis tum epidemius erat
permultis *n)*, eo impulisse uidetur, ut relationi suae *de Codice*
Iudeorum Olsnensium Ebraeo haec uerba ueruacula a se inferi
passus sit: *indem Sie (die Iuden) damahls bey Ihnen eine sonder-
liche druckerey angerichtet, in welcher sie das alte Testament, so*
in

*denudatae, duobus Voluminibus diuersis temporibus & locis
in forma ordinis quarti euulgatum, quodque ipse possideo, si-
ne pari esse, existimo, in hoc studiorum genere, si scripta
Cabbalistica HENRICI MORI, Britanni, excipias, quem, ut
& KNORRIVM Cabbalisticae Philosophiae Instauratores longe
Celeberrimos cum Cel. BV D D E O in *Introd. ad Hist. Philos.*
Ebraeorum §. XXXV p. m. 209 salua conscientia salutare prae-
ter me illos non piget, quibus L. Baronem frequentandi, ab
eiusque ore suauissimo dependendi facultas concessa fuit. Re-
latum mihi, adhuc recordor, cum Norimbergae subsisterem,
a pluribus ex illis uno, ei apud animum constitutum fuisse,
Indicem specialissimum una cum Vindiciis Voluminis III instar
euulgare. Quem laborem, morte inopinata interruptum, ut ali-
us Knorrianorum Studiorum & Famae cupidissimus, ac tanto
oneri non impar, in se suscipiat, precor.*

m) Laudem utique meretur pietas LAVRENTII nostri in Deum in-
temerata, & amor in alios haud fucatus, quae Virtutum Biga
ex Epistola LAVRENTII, ad A. MOIBANVM data, colligere
est, siquidem locutiones in hac occurunt, quae id non pro-
bant modo, sed & aliis nostri seculi Viris magnis exemplo in-
seruiunt iuste imitando.

n) Hoc argumentum singulare Cel. LOESCHERVS in Opere *de*
Causis Linguae Ebraeae, multam lucernam olente, ita pertra-
ctauit, ut quamdiu morbus iste epidemius durauerit, quando-
que decrescere, & hebraeae linguae cultura sanitatis instar re-
stitui cooperit, ostendere annitatur. Perlege *Libri I cap. VIII*
& IX integra.

in ihrer Sprache aufs neue mit einer glossē und auslegung corrigiret worden, in hebraeischer Sprache zu drucken, fürgenommen. Quis enim unquam e recutitis fuit, qui Codicem Ebraeum Veteris Testamenti titulo uel insignirit ipse, uel insigniri passus sit a suis ciuibus, quos nomina, uel a Dei Numine suppeditata, uel a Doctoribus suis inuenta ei tribuere consuesse, 10. HENR. HOTTINGERVS in *Thesauro Philologico* o) multis, nec contemnendis, argumentis demonstrat, ne de frequentissima inter Iudeos loquar appellatione, qua Codex Ebraeus communiter insignitur, a numero librorum sacrorum nempe XXIV, qui eo continentur. Quid uero sit *Vetus Testamentum*, a Iudeis lingua sua denuo correctum, lingua ebraea typo destinatum, mente nondum assequi, utut ratiocinante, licet, siue, linguam hic Targumicam, siue, illam uernaculam, quali IOSEPH V M ATHIA M, potiores Codicis ebraei libros uersos, Amstelodami A. O. R. & I o c lxxxvi p) euulgasse, in proposito est, sub

B 3

Iu-

o) Ita est. Varia dantur nomina, quae Codici Ebraeorum sacro tribuuntur, quorum alia a Spiritu S. profiscuntur, ut *Mikra*, *Lectura*, *Ketabh*, *scriptum*, *Torah*, *doctrina*, *institutio*; alia ab Apellarum Doctoribus, ut *Makdaschja*, *sanctuarium*, *Hakkatubb*, *Haec scriptura*, *Kitbhe Hakkodæsch*, *Scripturae sanctitatis*, *Siphre Hakkodæsch*, *libri sanctitatis*, *Pasuk*, *Pausa*, *finis Versiculi* (scil. synecdochice) *Haddhibbur*, *Hic sermo*, *Megillah*, *Volumen*, *Kallah*, *Sponsa*, *Æsrim veerbaab*, *uiginti quatuor*. Ultima denominatio Iudeis est in usu, a numero librorum Canonicorum, quemadmodum inchoante XVI post Christum natum seculo obseruauit PETRVS GALATINVS in *Arcaen Catholicae Veritatis* L. I. c. I. Quae de HOTTINGERO dixi, leguntur allegato libro p. m. 23 sqq.

p) Haec uersio Iudaica tribui solet IOSEPHO ATHIAE, tanquam eius Auctori, probe distinguendo a IOSEPHO WINTZEN-HAVSEN, quem auxilio *Auctoris Siphre Ieschenim* uersionem hanc composuisse, ATHIAM uero subiecisse prelo, ex *Bibliis Pentaplis Schiffbeckii ad Hamburgum* A. O. R. & 10 CC XI excusis, constat. Vide *Apologiam IOSEPHI WINTZEN-HAVSEN*, & *Praefationem Typographi*, IOSEPHI ATHIAE, *Bibliis his praefixas*.

Iudeorum lingua latere, suspicio mihi oriatur. Ecque gens Iudeorum Olsnensis Silesiacae permittere potuisse, ut mater singulari Dei prouidentia adhuc conseruata, salua & incolmis, quam linguam ebraeam Codice Sacro custoditam, statuimus, hoc pacto deperdita ac plane emortua per filiam impuram, suisque iacobis laborantem *q*), resuscitaretur? Aut quis credet, linguae uernaculae cum ebraeo fonte conuenientiam numeris omnibus absolutam dari *r*) tantam, quae fontem ipsum quoad phrases uocesque ac puncta & accentus diuina inspiratione tot retro seculis limpidissime apertum, post tot seculorum decursus recluderet, ueluti temporis iniuria obstructum & occlusum? Longe maiori quam Herculeo, quid? Dei praepotentis ipsius labore hic opus esse, uel caecientes uident, non immerito mecum credentes, LAURENTIVM A ROSENROTH, neglectu & ignorantia linguae s. seductum, & in deuia abruptum, tanquam bonum Homerum dormitasse, haec talia scribentem. At ita, inquies, Lector Sagacissime, de A. MOIBANO, Theologorum quondam Vratislauiensium facile Principe sentire, id parum abesse, quin manifestissime falsum dici possit, quem tamen iisdem ferme uerbis

q) Lingua proprie non datur Targumica, quae potius Chaldaica dici meretur. Attamen nulgo id fit ob uersiones Codicis ebraei Chaldaicas, quas a recutitis Targumim appellari, Magnus ille LL. OO. Helluo B. D. AVGVSTVS PFEIFFERVS in *Critica sacra cap. VIII. sect. I Aphoristica* §. 5 p. m. 217 docet.

r) Aliena docet ista uersio R. JOSEPHI WINTZENHAUSEN, lit. p. indicata; qua data occasione id moneo, libros, a Iudeis Afkenasim i. e. Teutonicis uernacule conscriptos, longe elegantiori locutionum farragine gaudere, quam qui a Christianis in gratiam recutitorum conuertendorum conscribi soleant, germanismos, qui Iudeos latent, redolentes. Conferatur eum in finem uel M. CHRISTIANI MOLLERI *Nouum Testamentum Hebraeo-Teutonicum*, Francofurti ad Oderam 1700 in forma ordinis quarti editum cum libro a Iudeo uernacule scripto, & uerbis nostris fidem iri adhibitum, persuasi sumus.

uerbis de Iudeorum Codice ebraeo cum LAVRENTIO nostro usum esse, ex relatione sua, de tempestate Olsnensi Argentorati A. O. R. &c. Io xxxvi tribus plagulis in forma ordinis quarti in lucem missa, patet. De me, ueneror mente manes huius tanti Theologi, ad cuius robur minus me, non ignoro, quam ad aquilam lumbricus humi reptilis esse soleat, cuiusque manes tanto magis ueneror, quanto maiori solertia linguam ebraeam in Gymnasio Elisabethano, in quod primus eam introduxerat docendam, uel ipsum 10. REVCHLINI antea auditorem, auditores suos docuisse ex M. PANTKII *Vitis Pastorum ad Aedem S. Elisabethae* p. 9 constat. Doleo autem, Summum hunc Virum, aliquid humani passum hic, non tam uerborum omnium de Iudeorum Codice rationem habuisse, quam relationis ipsius, epistola singulari a KNORRIO secum communicatae *f)*, quam incaute nonnihil hoc loco est secutus. Haec historiae causa de KNORRIO & MOIBANO dicta sunt, siquidem nostrum non esse, arbitramur, uitam Duum - Virorum horum multis describere uerbis, in id solum animo intenti, ut ex promissis, superius factis, eorum de recutitis, minus bene intellectis, relationem subiungamus. Praemitto A. MOIBANVM, historicae relationis ergo potius subiiciendum, qui allegato loco sequentem in modum scribit: *Dergleichen so haben sie (die Iuden) daselbst eine fast merckliche druckerey zugerichtet, darinnen Sie das alte Testament, so in ihren Sprache auffs neue mit einer Glosse und auslegung corrigiret worden, in hebräischer zunge zu drucken furgenommen, welches exemplar sie einganz gemach alle voll gehabt, dieses gemach und druckerey hat das Wetter auch genommen, dasselbe ganz eingrissen, die exemplar und gedruckten sexternen über alle hausser in die gassen der Stadt, fur die Stadt, auch in alle weite felder gefubret, eines in das andere gemenget, zurissen, an die Zäun und*

Bäume

f) Hanc epistolam ex parte communicat SINAPIVS loco lit. g. a nobis allegato.

Bäume gebangen, daß man also des morgends, wie es Tag worden, in und für der Stadt, auch auff dem Felde hin und wieder und gerings um die Stadt dieselben Scarten und gedruckt Papier, so viel und ganz dick gelegen, und funden, immassen wie es geschneyet haette, daß die Leuthe in und vor der Stadt auch die Bauren auff dem Felde derselben grosse burden auffgelesen und beimgetragen haben, und solche Scarten sind denn eine gute Meile weges und noch viel weiter von der Stadt in den beyden und Waeldern gespüret worden. Es sind solche scarten und brieffe in die häusser zun Fenstern und den innerlichen Gebauen hinein so seltzam angeflogen kommen, daß man genugsam davon nicht reden kan. *Lego haec MOIBANI uerba apud B. SCHVDTIVM in Memorabilib. Iudaic. P. IV. Cont. I. p. 273 sq. quem, sui plane oblitum, praeter morem nihil in iis desiderasse, mirainur, quamquam aliorum magni nominis Virorum sententias, uerbis argumentisque ponderosissimis stabilitas, sub disquisitione in rigidorem vocasse t) eum, recordemur.* At, ut, dulcius ex ipso fonte bibi aquas, nouimus: sic & ultra suspicionem conuicti sumus, opinionem vulgarem de Codice Iudeorum Olsnensium Ebraeo facilius hauriri ex relatione ROSENROTHII, a quo MOIBANVM accepisse omnia, quae allegauimus, συγχρόνως tum lippis & tonsoribus notum erat. Relatio in libello supra insinuato, ac A. O. R. o. I o c LXXXII, ni fallor u), Olsnae ab Henrico Bockshammero recuso,

t) Praeter alias numero haud paucos, Incomparabilem VVAGENSEI-LIVM, Curiosissimum SERPILIVM, atque praecocis eruditio-nis fama illustrem VVÜLFERVM in medium profero, quo-rum hunc in Theriaca Iud. minus male de recutitis sentientem uariis Memorabilium Iud. locis, istum de Biga hymnorum vernaculorum: *Freu dich sehr, o! &c. &: O Welt, ich muß &c.* perquam solide differentem P. IV Cont. II p. 203 sq., illum maiores Cingarorum pro Iudaeis uenditatem P. I, L. V cap. XIII §. II sqq. summa ui aggreditur, successu tamen, ut puto, haud semper felici.

u) Libellum hunc, neglecta anni commemoratione, Olsnae recusum, oculis

cuso his cominatibus absoluitur : Und indem Sie damaln bey ihnen eine sonderliche druckerey angerichtet, in vvelcher Sie das Alte Testament, so in ihrer Sprache auffs neue mit einer Glossen und Auslegung corrigiret worden, in Hebraeischer Sprache zu drucken furgenommen, davon Sie der gedruckten Exemplarien ein gantzes Gemach voll gehabt : so hat das Wetter dasselbe Gemach mit der druckerey gleichfalls genommen, selbtes gaentzlich eingerissen, die Exemplaria und gedruckten Boegen über alle Häuser in die Gassen der Stadt, und in das weite Feld gefuhret, eines in das andere vermenget, zurissen, an die Zäune und Bäume gehencket, das man des morgens, wie es Tag warden, in und vor der Stadt, wie auch auf dem Felde hin und wieder, und gerings um die Stadt derselben gedruckten Bogen, so viel und häufig gefunden, daß es anzusehen gevvesen, als wenn es geschneyet, also daß die Leuthe in und vor der Stadt sowohl die Bauren auf dem Felde derselben grosse Burden aufgelesen, und heimgetragen haben, und solche Bogen sind weiter denn eine gute Meilwuegs und druber von der Stadt in den Haiden und Waeldern verspuret und gefunden warden ; Allermassen den dieselbigen den Leuthen in die Häuser zu den Fenstern und innern Gebäuden binein so selzam geflogen kommen, daß hiervon nicht genungsam zu reden ; Ja daß sich mehr zu verbvundern, bat man in dem Knopfe, vvelchen der Wind von dem Thurm der Iuden-Kirchen im Seyden-beutel stehende gevvorffen, solcher Bogen die Menge, und also voll gefüllt gefunden, daß auch nicht ein einziger mehr darinnen raum gehabt ; Jedoch hat man aller

C

solcher

oculis iudicari potest. At ubi plagula tertia praefationis legitur, procellam Olsnensem CXLVII annis ante obortam, quam libellus hic sit recusus, additione annorum horum facta, ad annos 1000 XXXV, subducto calculo, annum aerae Christianae 1000 C LXXXII indicatum, producti instar emergere, uel tirones studii Arithmetici norunt.

solcher Bögen kein gantz Exemplar zusammen bringen moegen.
 Reseruamus sententiam de potioribus ROSENROTHII, adeo-
 que & MOIBANI uerbis, ex male intellecta recutitorum men-
 te quodam modo infeliciter profectis, in alterum dissertatio-
 nis huius caput, ubi commodior eius ferendae sese offeret
 facultas, hanc unicam historiae *particulam*, quae momentum
 trahit, haud facile praetereuntes, uidelicet de globo turris
 ad synagogam Iudaicam structae concauo, ac plagulis Codicis
 istius ita reserto, ut ne uni amplius alii spatium relinqueretur.
 Hanc, Iudei complures, a ueritate seiunctam, uociferantur,
 ea potissimum ratione inducti, quod ne unus quidem ex Do-
 CTORIBUS suis, quorum non paucos circa idem tempus floruisse,
 perhibent w) huius historiae faciat mentionem, qua qui-
 dem ratione prudentiores, qui inter eos piae reliquis superci-
 lium tollunt, mire sibi, quantum noui, at frustra, applaudunt.
 Nam quaecunque Vir Cl. IO. CHRISTOPHORVS COLERVS
 in

w) Mihi piae aliis doctus quidam Iudeus in memoriam reuocauit
 R. ISRAELEM ISSERLAN ASKENAS, germanum, in-
 quam, quem circa tempus procellae huius Vratislauiae Rab-
 bini munere functum, floruisse, aiebat, me ideo ablegans ad-
 SABETEI Siphre Ieschenim & quidem p. (בז) 92, num. 193,
 ubi illius memoriam recultam ac librum Terumat Haddeschæn
 allegatum offendit, ex cuius titulo id, quod relatum scripsi, per-
 spicue apparere,urgebat. Huic R. ISRAELI ISSERLAN ad-
 iungatur R. DAVID GANZ, famosissimus iste rerum gentis
 suae scriptor ac Chronologus, qui in uicinia Silesiae, Pragae
 natus, seculo XVI inclinante, inclinatus, ac primus omnium
 Chronologorum ac Historicorum Iudaicorum delirare desit,
 uti colligere est ex Zemach Dauid, i. e. Historia suae gentis,
 primum Pragae A. 352 C. ॥ 10 xcii in forma ordinis
 quarti euulgata. Quid in hoc libro docti desiderare soleant,
 alibi me differuisse, memini, cui hoc unum addo, tempestatis
 Olsnensis, itaque disiectarum plagularum atque exemplarium
 Codicis ebraei, ne uerbulo quidem ab eo in huius sui libri
 parte altera, *Iemôth olâm* appellata, mentionem fieri, quam-
 uis in ea res gestas gentium aliarum diligenter admodum pœ-
 ter Apellarum morem tradat.

in *Dissertatione Crit. Historiae GOTHOFR. ARNOLDI de Corruptoribus H. E.* praemissa, de corruptoribus his generatim monet, alias praeiudiciis, malitia alias, peccare, haec speciatim Iudaicis Doctoribus, in historia gentis suae condenda desudantibus iure meritoque imputari possunt x), unde non mirum, si, praeiudicatis opinionibus, alias malitia fascinati, scriptores hi literis consignare neglexerint, quibus, ne religioni suae ac genti aeternae infamiae notae inurerentur, metuerunt.

Iuuat nunc, exposita uulgari opinione de *Codice Iudeorum Olsnensi*, nullo modo adhuc superstite, ad sententiae nostrae ueritatem demonstrandam confessim proficisci, eiusque rationes enarrare, quibus penitus persuasi, *Codicem hunc ex parte adhuc superstitem*, Tibi, L. B. penitissime persuadere conamur. Atque, ut ab ouo inchoemus, id praestructu omnino dignissimum est, quod, *Codicem Iudeorum Olsnensium ebraeum adhuc superesse integrum, minime statuamus*, causis tamen eiusmodi haud commoti, quae a temporis circumstantia petitae, uerisimilitudinis speciem prae se ferunt, emunctiorum narium hominibus plus aequo plerunque acceptae. Miseriarum ac persecutionum fluctus intelligo, qui eo tempore, uel breui ante, ut in aliis regionibus, sic & in Silesia per uarias urbes y) in

C 2

primis-

x) Refero in eorum numerum Auctorem libri *Iuchasin*, R. ABRAHAM VVM fil. R. SAMVELIS ZACVTI atque R. GEDALIAM, Auctorem libri *Schalschaleth Hakkabalah*, quorum priorem Constantinopoli A. 326 C. ^{oo} IO LXVI, alterum Venetiis A. 347 C. ^{oo} IO LXXXVII, primum prodiisse, Cel. VVOLFIUS in *B. H.* Vol. I p. 104, & 280 docet, ubi & paginisque sequentibus praeiudiciorum & malitiae uestigia deprehensa ex parte monstrantur.

y) Praetermitto miseriarum ac persecutionum fluctus, quos praeter R. SALOMONEM BEN SCHEFET in *Schefet Iehuda*, ac DAVIDEM GANZ in *Zemach Dauid*, R. GEDALIA in *Schalschaleth Hakkabalah* p. 100 sqq. in ciues suos per potiores orbis terrarum

primisque Vratislaviae atque Olsnae in Iudeorum gentem maximo huius damno redundabant. Quod ad Vrbem Vratislaviae attinet, seculi tum praecedentis anno LIII sequentibusque, quanta ibi mala, nec forte praeter meritum, gens haec sit perpeſſa, uel ex eo liquet, quod, ingentem Iudeorum numerum combustum, alios forcipibus cendentibus uellatos, reliquos ex Vrbe eiusque finibus expulſos, bona denique eorum publicata, Scriptores rerum Silesiarum tradunt z). Quemadmodum LEHMANNVS in *Annalibus Spirensium* de fatis feralibus aa) refert, quae Iudeos in Vrbibus Imperii ad Rhenum sitis, seculo XIV manferunt, ubi praeter alia & Cipporum Iudaicorum mentic̄iem iniicit, ex quibus, in usus publicos adhibitis, uel turres exstructas, uel moenia restaurata ac fastigata, testatur: ita & ea in Silesiae metropoli seculo subsecuto in detrimentum Iudeorum contigisse, aliqua ex parte IV abhinc ferme lustris par me edocuit cipporum talium, quos Senatus Magnifici indultu, deprecatore *seculi nostri Cicero*, Viro Generofissimo, Consiliario Caesareo, Syndico Republicae Primario, & ad Conuentus publicos Deputato longe Excellentissimo, DANIELE A RIEMBERG, Toparcha Pilz.

terrarum regiones redundasse, affirmat. Neque sollicitus sum de persecutionibus Iudeorum, intra Germaniae limites extitatis, in quibus recensendis supra laudatus SCHVDTIVS P. I. L. V. cap. 12, p. 449 copiosissimus mihi uidetur. Quin potius Silesiae Vrbes recensere satago, Glogauiam maiorem, ubi A. O. R. ∞ cI i & ∞ cI xxxci Lignitium, ubi ∞ cI li, Suidnitium & Strigauium, ubi ∞ cI lIII ex merito, ut refertur, horrendis persecutionibus succubuerunt. Vide FRID. LVCAM in *Chron. Sileſ. T. II, P. VII cap. IV p. 2195* sqq.

z) Scriptoribus rerum Sileſiacarum, qui de iisdem persecutionum tempestibus egerunt, annumerari quoque meretur ROCHIVS in *Chron. Sileſ. p. 139*, ad quem prouocat IACOB. DOEPLERVS in *Theatro Poenarum Capitalium P. II cap. XCVI p. 584*.

aa) Libr. VII cap. XCII p. 788

Pilznicensi, Musageta aequa ac Euergeta meo, nec post cines-
res satis praedicando, in Curia sub terra ob inscriptiones,
uetustatis situ ac squalore oblitteratas, sub examen, uocauit *bb*).
Illud addere par est, annum seculi XVI quintum Iudeis in Du-
catu & Vrbe Olsnensi admodum fatalem fuisse, quo omnes
tanquam capitales Seruatoris nostri crucifixores ac decepto-
res publicos ex eo in aeternum eiectos, nullisque nisi nun-
dinarum temporibus regrediendi mercandique libertatem il-
lis concessam mandato Ducis Caroli I, ex *FRIDER. LVCAE*
Chron. Siles. cc) edocemur. Haec quidem, si quid
intelligo, manifesto esse indicio possunt, miseras ac
calamitates has tales, quibus Iudeos in eas coniectos angu-
stias, intelligimus, ut, unde uiuerent, uix ac ne uix quidein
haberent, tanto sumptuum, qui ad integrum Codicem, glosse-
mate ac commentary ornatum, prelo mandandum, requi-
rerentur, oneri ferendo eos impares fecisse. Verum enim
uero perspectum habes, B. L., eiusmodi argumentorum funi-
culos, ex arena nexos, ingenio litari, non ueritati, neque ex
praemissis Te fugit, me *de Codice Iudeorum Olsnensium Ebraeo*
differere, *ex parte tantum superstite*, quem Pentateucho una
cum Haphtharoth & V. Megilloth contineri, superius indicaui.
Quemadmodum uero filum triplicatum, Salomo Rex ipse *te-
stis est dd*), haud facile conuelli: ad eundem quoque *tres*
Sententiae nostrae rationes robur addent, quarum *priores duas*

C 3

ex

bb) Plures duobus, quos uidi, Cippos sub terra in Curia Vratislau-
ensi latitare, Lapicida Reipublicae eiusque seruis certior fie-
bam. Cippis uero stilo lapidari ebraeo Iudeorum demortuo-
rum, qui sub iis, uel potius ad eos sepulti quondam fuerant,
nomina, aetatem & dies emortuales incisos esse, pluribus e
Triga Meditorum Criticorum meorum, patebit, ut &, quid
de *HOTTINGERI Cippis ebraicis* Heidelbergae A. O. R.
in loco LIX in forma ordinis XII primum excusis, sit haben-
dum.

cc) Vide Tom. II. P. VII, cap. IV. p. 2195

dd) Legatur *Ecclesiastes* cap. IV. c. 12.

ex allegatis ROSENROTHII uerbis, *posteriorem* autem *tertiam* ex exemplo Pentateuchi modo insinuati, quod in Biblioteca OPPENHEIMERI Hannouerae afferuatur, deriuatas fili in star triplicati difficulter admodum, seu, quod malo, neutiquam conuulsum iri, confido. *Prima* itaque est, quod sententia uulgaris ex allegatis ROSENROTHII uerbis commode satis elici nequeat, nisi admittere simul uelis, enarrationem in iis factam, paulo obscuriore, quam uulgo creditur, deprehendi, ac eiusmodi locutionibus interpolari, quae tantum sibi inuicem repugnant, quantum lux & tenebrae, albedinis & nigredinis colores, ignis & aqua, aestus & frigus, uera denique & falsa. Inter obscuriora, hoc loco referenda, non amplius puto, quae de Consilio Veteris Testamenti lingua iudaica correcti, ebraice tamen prelo subiiciendi, Auctor scribit, dum ea supra sint discussa, ubi, me in Scriptorum, a quibus sententiam uulgarem accepimus, memoriam incidisse, reminiscor. Obscuriorum nomine mihi uenit commemoratio *Glossematis ee)* aequem *commentationisque*, Codici huic adiectorum, quae uocabula quidem commate hoc inuoluere diuersa, uti relationis ipsius circumstantiae confirmant, ita & praeter rationem a ROSENROTHIO contra mentem prorsus ea scribuntur Apellarum, quibus solenne est, *glossatorum* seu *commentatorum* nomina praecipue ac cum titulis his talibus allegare, quos Glossatores ipsi ex Scripturae S. fontibus hauserunt aut ad nominis sui memoriam per allusionem effinxerunt *ff*). Prouoco, ne multa circuitione utar, ad editiones

ee) **Glossema**, *κατ' ἔξοχον* sic dictum, in Codicem sacrum eumque Ebraeum, Iudeis usu receptum, nondum noui, utut in Textum Talmudis, Mischna appellatum, Gemara, i. e. Glossema s. Glossam dari, non negem. Vide IO. IAC. SCHVDTII *Iudaeum Christicidam Francofurti ad Moenum* A. O. R. & IO CC III editum in *praefat.* p. 24.

ff) Ita refert IO. BUTORFIVS, exemplorum myriadibus propemodum conuictus, in *Bibliotheca Rabbinica*, libello de *Abbreviaturis* annexa, p. m. 4. Vide quoque Cel. WOLFII *Bibl. Hebr. Vol. I. praef. p. 22.*

tiones Codicum ebraeorum, quae in Cel. WOLFI^I Biblioth. Hebr. eiusque Volumine II, sectione peculiari gg) enumerantur, ex quibus constat, me in scribendo extra ueritatis oleas non uagari, ROSENROTHII vero relationem nimis perplexam ac obfueram esse. Id quod alienum, arbitror, ab officio scriptoris tanti tamque literati, qui distinguere dudum bene didicerat glosfatorum ac commentatorum nomina ab ipsa glossematum ac commentationum denominatione. Nihil hic haberet, quod exciperet, praeter unum istud, in uerbis suis facilem, in re autem se & Iudeos conuenisse. Quanto periculosius in ueritatibus uel enuntiandis uel demonstrandis, per omnes eruditio*n*is cancellos semper est repertum hoc excipiendi genus bb), tanto maiora & damna studio idem inferre solet literario, quod minimas circumstantias, aut literam apicemue unum, quibus argumentum inuertitur totum, praetermittere dissuadet ii), ne illius cultores uel Cadmaei fratres publicis inter

gg) Sectionem V. subintelligo, editiones Bibliorum Hebraicorum, quibus uel integra uel ex parte haec continentur, enumerantem.

bb) Testantur id hodie in Theologia Controversiae, quas uocant, Piesticae, in Philosophia autem Leibnitianae, & quae has excipiunt, Wolfianae, quarum prioribus rite intelligendis P A C H O M I I (palliat) Salomon Christo affinem, posterioribus autem Auctoris, literis initialibus I. Th. C. Wurtemb. indicati, Philosophiae Leibnitianae & Wolfianae usum in Theologia, maxima prodeesse, duco.

ii) Satis opportune incido in IOBI LVDOLF^I Commentarium ad Historiam Aethiopicam, Francofurti ad Moenum A. O. R. & IO xci in forma ordinis primi typis exscriptum, eiusque paginam 31, ubi Vir quondam Illustris suo Iphusmet ac Praeceptoris sui in lingua Aethiopica GREGORII HABESSINI exemplo comprobat, literam unam uel apicem minus recte positum aut lectum ansam praebere errori posse. Ita enim scribit: Post discessum meum (nempe Roma, ubi LVDOLFVS ad tempus commoratus fuerat) crebris epistolis suum (GREGORIVS HABESSINVS) reuisendi mei desiderium exponebat, oblatamque a me conditionem sumtibus meis in Germaniam ueniendi acceptabat. Inuitaueram eum Erfurtum in Patriam meam, ubi tunc temporis mater mea adhuc

inter se scriptis ideo concertent, mutuisque iuicem se con-
uitiis proscindant. Praeterea post haec ostendam, facilem in
uerbis auctorem re ipsa & Iudeos non conuenisse, quos de
glossemate ac commentarye, Codici ebraeo subiiciendis, ne
per somnium quidem cogitasse, credo, tantum abest, illarum
ut subiectarum ROSENROTHIUM reddidisse certiorem eos,
credam. Venio ad locutiones, quas sibi maxime iuicem re-
pugnare, iterum dico, quales sunt, quod circa immanis tem-
pestatis tempus Codicem Veteris Testamenti Ebraicum im-
primere uel Iudeos constituisse, uel coepisse, afferatur, &
quod, tum concluae Codicis huius exemplaribus totum re-
pletum habuisse, una eademque periodo affirmetur, quae tan-
quam Sphingis aenigmata per me suspicione repugnantium
liberari non possunt, quainquam uelim, Oedipum dari, a quo,
ut coniectore, meliora exspectares. Nam imbelli telum es-
set, si quis id in nos uibraret, plagulas, quae in formis expref-
sae fuissent, & exemplaria significationi, quam uocant, syno-
nymiae subesse, id est, rem eandem significare, dum uerba
ROSENROTHII, quae historiam hanc concludunt, nos conuin-
cant contrarii, ita legentes: *Iedoch hat man von allen solchen Boegen kein gantz Exemplar zusammen bringen koennen.* Nunc
sequitur ratio secunda, cuius ergo meminisse iuuabit, nostram
sententiam longe facilius ex allegatis ROSENROTHII uerbis elici
posse, si in primis primo loco consideremus, Auctoris relatio-
nem, hic uernacule allegatam, ui oppositi argumento esse fir-
missimo, cur Codicem Ebraicum ex parte, nisi integrum, im-
manis tempestatis tempore conclavi Iudaico inclusum, statua-
mus. Sicuti enim Codex Ebraeus ab Apellis in tres classes
eu partes maiores distingui solet, quarum una *Torah, legem,*
altera

*buc uiuebat, sed non perspicue satis scripseram uocabulum (aethio-
pice) Erfurt, ita, ut ille legeret (aethiopice) Ehrfahrt; itaque con-
sulenti amicos responsum fuit: Vrbem esse ignotam, & fortasse
ipse, casu interrogatus, sic respondisse. Adeo litera una, uel
apex minus recte positus, aut lectus, ansam errori potest praebere.*

altera *Nebhiim*, *Prophetas*, tertia *Ketubbim*, *Hagiographa*, complectuntur, Typographis autem Iudaicis plerumque in more positum, ut *legem* una cum *Haphtharoth* & *Megilloth* prelo perfectam, ante speciali titulo praemunitam, separatim diuendant, quam *Prophetas* & *Hagiographa* typis kk) expresserint: ita nullus dubito, quin praeter alias plagulas de *Prophetis* & *Hagiographis*, si quas Typographi excuderint, omnia ista exemplaria, iterum iterumque commemorata, Pentateuchi una cum *Haphtharoth* & *Megilloth* fuerint, ex quibus numero aliquot breui ante tempestatem illam ciuibus suis diuendidisse Typographos, nemo negabit, nisi sui ipsiusmet uel rerum Iudaicarum obliuione deceptus. Dicendum quoque est nobis, quid de *Glossemate* & *Commentatione*, cum quibus ROSENROTHIVS, neglecta eorum, qui illas elaborarunt, commemoratione, Vetus Testamentum, prelo destinatum, innuit, sentiamus, qui semel affirmauimus, de ea utraque, operi suo Biblico subiicienda, ne per somnium quidem cogitasse, atque illius minime Iudeos certiorem fecisse Auctorem. Nequaquam, ut intra ueritatis limites consistam, sed, ne fastidio Tibi sim, B. L. uereor, si ambage uerborum utar, descripturus, quid *Haphtharoth*, quidque *Megilloth* apud recutitos & ueteres & recentes sibi uelint. Nam *Megilloth*, quinque libellos Scripturae S. festiuos, qui *Canticum Canticorum*, *Ruth*, *Threni*, *Ecclesiastes* & *uolumen Esterae* iis dicuntur, & appendicis loco quinque libris Mosaicis subiunctos, *Haphtharoth* uero lectiones esse propheti.

D

pheti.

kk) Interdum & in IV partes Codicem Apellae distinguunt, uidelicet *legem*, *Prophetas maiores*, *Prophetas minores* & *Hagiographa*. Verum hac diuisione in titulo uel inscriptione Codicis non continuo utuntur, quippe quibus in more positum, partes singulas singulis titulis & inscriptionibus, speciatim sibi debitiss, exornare, ac deinde sigillatim uenditare. Absoluto tum codici generalem plerumque titulum praestruunt, ut & integer, & ex parte, distrahatur. Haec debeo eruditii cuiusdam Iudei relationi. Codex meus ebraeus A. 378 C. 20 Ioc xviii. Genuae in forma ordinis IV editus, generali titulo destituitur.

pheticas, singulis sectionibus Pentateuchi respondentes, literaturae & Antiquitatibus Ebraeorum fauentibus ex HOTTINGERO, BVXTORFI, FABRICIO ^{II}) aliisque innotescit, ut adeo a diffusori illarum descriptione temperare mihi commode possim. Si itaque uel tria haec argumenta perpendamus, Iudeos, ubi cum Christianis rerum suarum ignaris de Bibliis suis agunt, sub his saepenumero Pentateuchum cum Haphtharoth & Megilloth intelligere ^{mm}), praeterea Typographos ac ciues suos, peracta ista immani tempestate coram ROSENROTHIO Iuris diuini ac humani, rituum autem ebraeorum neutquam, peritisimo, Serenissimi ducis mandato inductos, de malis, quae ex Typographei & exemplorum Pentateuchi huius iactura sibi ipsis extiterint, ualde conquestos, ROSENROTHIVM denique ipsum neque aut Auctorum, a quibus Haphtharoth & Megilloth, compositae, nomina audiuisse, aut, quales hae sient, quidue significant, rite percepisse, piaculo non ultimae caueae nos adstringemus, nisi dixerimus, Consiliarium hunc Generosissimum Pentateuchum eum pro Codice Veteris Instrumenti Ebraeo integro, Haphtharoth pro Glossemate, & pro Commentatione Megilloth habuisse ⁿⁿ). His probe perpensis, ac ueritatum instar obten-

^{II}) Nam HOTTINGERVS in *Thesaur. Philologico* p. 215, BVXTORFIVS in *Abbreviaturis* p. m. 298, atque huius οὐγκώσεως LAVR. FABRICIVS in *Partitionibus Codicis Hebrei cap. XXIV* p. 178 sqq. idem argumentum operose exponunt.

^{mm}) Idem mihi aliquando contigit, uersionem Germanicam Codicis Ebraei a Iudeo comparare anhelanti, cui pro Codice integro uerso perulgatus & communissimus inter Iudeos liber, qui Zenorrena corrupte dicitur, atque Commentarius literalis, Teutonio-Iudaicus duntaxat in Pentateuchum, V Megilloth & Haphtharoth existit, portigebatur. Meum, quod ἀσ ἡ παρόδῳ moneatur, exemplar Berolini A. 482 C. 80 loc. xxii in forma ordinis primi est exscriptum typis.

ⁿⁿ) LAVRENTIVM A ROSENROTH, auditis uocabulis Megilloth & Haphtharoth, terminatione nominum tertiae declinationis in Os seductum, prius per Glossema, posterius per Commentationem uel explicationem uertisse, uerisimilium mihi uidetur.

obtentis (nam nobis e manibus eripi non possunt) causae caput me demonstrasse, quam certissimus sum atque scio. At *tertia eademque palmaria ratio praetermittenda non est, quod Codex iste Oppenheimerianus, cuius mentionem feci, ex exemplaribus esse, quae Typographos Iudaicos breui ante Tempestatem immanem diuendidisse, potissimum urgeo, de se enunciari iubeat uariis de causis, quae & a tempore impressionis & ab exempli raritate, & ab illius caritate petuntur.* Digredior paulisper, neque extra oleas ad notitiam uariarum circumstantiarum, quae ad *Codicem hunc Oppenheimerianum* pertinent, enucleandarum, quas me in eo perlustrando Hannouerae obseruasse, non nego; uidelicet eum habui in manibus, &, quod utique nesciueraam, nec pergameno, nec corio porcino obductum, sed pro eius temporis more nudis & obsoletis afferculis duabus ligatum, oculis his meis acerrime sum contemplatus. Ut autem ualde mihi sit dolendum, titulum Codicis huius ob temporis penuriam, & dissidentiam τῶν Bachurim, i. e. Studio-*rum Iudaicorum* oo) qui numero quatuor una cum erudito Iudeo, Hamburgi alias degente pp) aderant, a me uerbotonus exscribi non potuisse; nihilominus tamen, quod ingenue fator, solatio ingenti hoc mihi esse puto, *Cel. WOLFIVM*, labore illo quoad potiores circumstantias Vol. II. Bibl. Hebr. eiusque lib. II. seet. V p. 386 quam felicissime defunctum, nobis in praesenti fecisse otium, ut eo supercedere liceat suscipiendo. Scribit uero Cel. Vir sequentem in modum: *Idem (Pentateuchus) cum s Megilloth & Haphtharoth, quae diebus festis sunt receptae, literis quadratis maiusculis & punctatis Olsnae in Silesia mense Abb an. 290. C. & I xxx per Typographos Dauid fil. Io-*

D 2

nathan

oo) *Bachurim* apud Rabbinos per synechdochen speciei esse iuuenes, studiosos literarum & doctrinae, testatur BVXTORFIVS in Lexico Chaldaico Talmudico & Rabbinico, Basileae A. O. R. & Ioc xxxix. primum in lucem edito p. m. 287.

pp) Quis iste, qualisque sit, ex iis, quae paulo inferius dicentur, erit colligendum.

nathan & Chajim fil. David שחר in fol. Constat plagiis 90.
 נחכק פה בקק אילנא תחת מה שחר מושבת הרונס קאול יורה וזה הוא חותם
Synagoga Sancta Oelsnae sub dominio ducis Caroli (exaltetur
maiestas eius) & hoc est Sigillum eius. Ex aduerso uero legitur
 מלך מלכי המלכים ברוחמי יום זגבייה כוכב מערכתו:
 His uerbis subiicitur sigillum ducis in figura expressum. Deinde in auersa pagina statim incipit Genesios cap. I, literae Begadkephat, ubi Grammaticae rationes requirunt, sunt rapbatae: paginae singulae in duas columnas distinguuntur. Singulas Parashas suae ordine excipiunt Haphtbarae, u.c. post parasham I legitur Haphtbara Ies.

qq) Dum uoti huius memini, meminisse quoque haud displicet excusorum Apellarum. Nam iis incumbit pro salute Principum Christianorum, in quorum regionibus tolerantur, in titulis librorum, a se excusorum subiectere uota, qualia in omnibus librorum, qui in Regis Borussiae regionibus excusi prostant, titulis conspectu & lectu dantur. Nihilo tamen secius & interdum hoc specimen obedientiae & subiectionis Iudeorum imae ab iis negligitur, uti edoceor ex Mischna punctata, in his oris perquam rara, quae A. 481 C. 80 Is ec xxi Amstelodami in forma ordinis octaui duobus tomis cum Indice ex officina Aeroris f. Salomonis Antonii prodiit, & iure emptionis a me possidetur. In huius Mischnae punctatae titulo uotum pro salute Magistratus exulare animaduerto. Id quod tanto iniquius atque intolerabilius censendum, quanto maiora & extra fidem aliarum gentium sunt priuilegia, quibus in Belgio Confoederato ad inuidiam incolarum usque Christianorum recutiti secure iuxta ac petulanter fruuntur. Legatur de abusu priuilegiorum horum VRIELIS ACOSTAE, quem, arundinem a uento agitatam, merito, uel cum Reu. SCHARBAV in Iudaismo detecto p. 1. mortalium infelicissimum, nominauerim, *Exemplar Vitae humanae*, quod P. LIMBORCHIUS Amicæ Collationi, Goudae A. O. R. 80 Isclxxxvii in forma ordinis IV editæ subuenxit, & quidem p. 346 sq.

Ief. XLIV. Post absolutam Pentateuchum sequitur ordo lectio-
nis Parascharum duabus paginis, & in secunda auerfa habes
nomina & figuræ accentuum. Tum sequuntur 5 Megilloth cum
Haphtharis dierum festorum. Equidem uerbis his paucis
multa docet Vir Celeberrimus, modo formam literasque ac
plagulas libri uel Codicis, modo Vrbem, ubi, Typographos,
a quibus, ac tempus, quo subiectum prelo eum, constat, mo-
do nomen Serenissimi Ducis, adiecto eius sigillo uotaque pro
ipsius salute, cuius auctoritate, paginas columnares, quibus,
ac dispositionem Parascharum, Haphthararum & Megilloth,
secundum quam publici iuris factus sit hic Codex. Sed re-
dire in uiam lubet, deque tempore tantum inquirere, quo lu-
cem is uidisse narratur. Nam obiici nobis posset, procellam il-
lam immanem a ROSENROTHIO referri in annum > Is xxxv,
codicem uero quinque annos prius impressum: ad quod respon-
demus, non, ut Iudeus quidam doctus responderi, uoluit,
per prolepsin talia in Codice illo usurpari, cum reuera per
v annos excudendi curae subiacuerit; sed, Codicem hunc ef-
fe ex exemplaribus, quae uel ante trigesimum quintum an-
num, uel ante tempestatem illius anni, in emptorum manus
peruenerint, reliqua uero omnia in ea interisse. A Codice Op-
penheimeriano, ueluti exemplari ante reliquorum interitum tenu-
dito facit & hoc, quod raro admodum obuius sit inter Apellas,
quos longe minus certiores offendō, utrum tria illius exem-
plaria adhuc supersint, nec ne, quam prisorum temporum
Romani fuerunt, cum de numero librorum sibyllinorum rr)

D 3

in

rr) Historia de Sibyllis eorumque libris MSCtis admodum curam defa-
tigauit eruditorum, praecipue DAV. BLONDELLI, ISAACI
VOSSI ac denique PETRI PETITI, Medici-Galli, a quo pe-
culiatu libro *de Sibylla* Lipsiae A. O. R. > Is c LXXXVI. in for-
ma ordinis octauii edito, unam tantum eandemque Vatem in-
ter mortales uersatam esse, argumentis demonstratur haud uul-
garibus. Quorum potiora collecta leguntur in *Lexico Cet. B V D-*
D E F, ut uulgo uocatur, *Historico-Vniuersali*, P. IV p. 337 sq.

in Capitolio singulari cura custoditorum, interrogarentur. Saltem de duobus mihi constat exemplaribus, quorum alterum est OPPENHEIMERI, alterum Iudaei Hamburgensis, antea laudati, *Iosephi Philippi*, ni fallor, illius, cuius Cel. WOLFIUM honorifice satis meminisse, uerba loci allegati sequentia testantur, cuiusque Iudaei ex ore me Hannouerae idem accepisse, nondum sum oblitus. Neque id mirum Tibi esse debet, B. L., in memoriam reuocanti, reliqua paulo post exemplaria tempestate Olsnensi hinc inde disiecta fuisse. At uti in proverbio est, quod rarum, carum: ita & neminem rerum Ebraeorum amantem latere potest, cur Codex Pentateuchi huius OPPENHEIMERO XXX imperialibus constet, ac, cur ipsius Ciuis Hamburgensis longe maioris sibi eundem constare, mihi persuadere sit annis. Haec autem deliberare in praefens opus erat, cum non exiguo sint adiumento ad probandam uel confirmandam rationem tertiam, qua nunc utique fit, ut *Codicem Iudeorum Olsnensium Ebraeum ex parte adhuc superstitem esse*, rectissime omnino concludamus.

At uero non sufficerit, uulgarein opinionem sententiamque nostram exposuisse, sed & ad tertium huius dissertationis meae caput, tanquam ad arduum maxime opus, prouehimur, monita, quibus circa idem argumentum *Theologus Hamburgensium maxime Venerandus ac Famigeratissimus*, IO. CHRISTOPHORVS WOLFIUS σύγχρονος quondam in Academia Vitembergensi, idemque Fautor noster maxime singularis, praecipue abundat, per quam modeste disquisituri. Enimuero Vir Celeberrimus, primus, quod sciam, omnium traditioni recutitorum sese publice opponit loco saepius insinuato, *unum*, a discrepantia anni petitum, his docens, monitum, uerbis: *Sed ueri mibi fit simile, Pentateuchum illum, quem hic recensui, istam calamitatem non esse expertum.* Omnes enim, ad quas supra prouocauimus, narrationes, procellam illam referunt in annum 1535. Pentateuchus uero noster iam anno 1530 lucem uidit. Nec crediderim, Pentateuchi illius exempla per quinque annos integros in Typographiae claustris recondita fuisse,

E

& sic in societatem calamitatis istius uenisse. Tribus momentis monitum hoc nititur, quare & tria nobis hic ueniunt respondenda, primum ad id, quod scribat: *Sed ueri mihi fit simile, Pentateuchum istum, quem recensui, illam calamitatem non esse expertum.* Evidem nil causae nostrae quicquam decedere existimo, si Tanto Viro, ad omnem uerisimilitudinis speciem annitenti, hoc concesserimus, dummodo nobis, quod diximus & probauimus, concedat, Pentateuchum istum in exemplarium numero habendum, quorum numero aliquot ante calamitatem illam iure emptionis in aliorum manus uenerint, potiora uero calamitatem istam experta. Nec fortiora opponit uerba, ita continuans: *Omnes enim, ad quas supra prouocauimus, narrationes, procellam illam referunt in annum 1535, Pentateuchus uero noster iam anno 1530 lucem uidit Pace Tua, B. L. repetere liceat, ad quas p. 369 Vol. II. Bibliothecae Heb. prouocat Cel. WOLFIUS narrationes, scilicet FRIDERICI LVCAE in Chronico Silesiae P. VII. p. 2208, IO. SINAPII in Olsnographia P. II. p. 316, AMBROSII MOIBANI in descriptione singulari tempestatis illius, primo a nobis capite argumenti nostri memorata, ad extremum IO. IAC. SCHVDTTI in Memorab. Iudaic. P. I. p. 389. de quibus omnibus quid circa hanc controvuersiam habendum sit, ingenue, &, ut spero, uere sum fassus. Illud non incongruum est, addere, & quod ultra similitudinem constat, Pentateuchum hunc A. O. R. & I. xxx excludi duntaxat coepit, siquidem in titulo, cuius auersa statim pagina Geneseos primum caput incipit, mensis Abh mentio fit, qui secundum fastos nostros quoad plurimos dies in mensem sextilem anni inclinantis incidit ss); unde in procliui est,*

*ss) De mense Abh ex Calendariis Iudeorum, uulgo *Luchoth* nominatis, quae Dyrenfurthi Silesiorum, alibique terrarum singulis annis in XII & XVI Ordinis forma excluduntur, ita sentienti, uenit in mentem recordari *Calendarii Iudaici Sulzbachii* A. 487 C. & I. cc xxvii euulgati, cuius simile uidere nondum licitum fuit. Calendarium hoc in Tabula exscriptum, duobus fere cubitis in longitudine, uel duabus plagiis in forma ordinis primi*

est, colligere, ne anno xxx quidem Pentateuchi excusi laborem esse absolutum. Immo quod ad nostram causam nonnihi consert, misera tum Iudeorum erat conditio in Silesia, adeoque & Typographorum Olsnensium, quos subsidiis necessariis destitutos fuisse, Pentateuchum intra V mensum spatiuum, quod isti duntaxat anno supererat, absoluendi, uel ipsa chartae literarumque ac ligandi rationis, qua tum usi, consideratio satis superque docet. Clarius adhuc mens nostra fiet, intenta praecipue in uerba *Cel. wOLFII*, quae tertium fouent momentum, eaque ita formata: *Nec crediderim, Pentateuchi illius exempla per V annos integros in Typographiae claustris recondita fuisse, & sic in societatem calamitatis illius uenisse.* Nam inter *adūratā* creditu haec referenda, non puto, prouocans ad experientiam quotidianam apud Bibliopolas, quales & Typographi Iudei simul inter suos esse solent, nostros, qui exemplarium libri suis sumptibus impressi copiam ingentem interdum, ubi emptores desiderantur, in officinae suae librariae

mi inter se agglutinatis, existit. In apice conspicitur Vrbs Sulzbachii, in figura expressa, subiuncta sub apicis medio anni, quo Calendarium excusum, aliorumque huc spectantium, atque in utroque latere IV Tekuphoth, teutonica more Ebraeorum commemoratione. Sequuntur desuper XII menses terni ternis classibus ordinati, cum totidem figuris, quarum decem ad utrumque latus, duae infra constitutae, quae singulorum mensium, naturam, nomina, planetas ac relationem uicissitudinis temporum dialecto Iudeorum teutonica exhibere pergunt. In ima parte huius Tabulae medium sittit nomen urbis Sulzbachii, ubi, ac Typographi, a quo Luach haec typis exscripta sit, utroque latere partim uoto pro gentis ebraeae salute, partim epochis in ea receptis, secundum dialectum dictam illustrato. Hoc miratu dignum, & Apellis alioquin insolitum, praetermittere nolo, in figuris istis imagines hominum, labores, singulis mensibus destinatos, obeuntium, uestitu, Christianis consueto, repraesentari. Plura e Praelectionibus meis MSCtis in Calendarium Iudaicum, eiusque Introductione §. IV ad modum dissertationum Academicarum, uolente Numinis e Machina euulgandis, haurientur.

riae claustris recondere ultra quinquennium, uel inuiti, coguntur. Imino longe feliciores eiusmodi exemplaria in nundinis Lipsiensibus, alibique distrahere inter collegas suos possunt, quam duobus abhinc seculis Typographi isti Iudaici, quibus eiusmodi amplissimam facultatem desuisse, probe scimus. Quanta insuper damna rei literariae incendia, cum quibus tempestas illa Olsnensis comparari utique potest, inferre soleant, eruditos ex antiquioribus & recentioribus monumentis haud latet, in primis rerum sacrarum cultores non ignorant, incendii illius Londinensis magni memores, cuius flammis ducenta & plura Criticorum Sacrorum Londinensium exemplaria exusta, adeo, ut pretium operis in immensum adauerum, uel ipse *Magnus noster STRVVIUS* fateatur ^{tt)}. Hoc sufficiat ad primum momentum *Cel. wOLFI* respondisse, nunc excipiendum a secundo, quod his declaratur uerbis, *Accedit, testari Historicos, integra Biblia eo tempore excudenda ex consilio Iudeorum fuisse, opusque hoc operas cum maxime exercuisse, ut quaterniones hinc inde disiecti, comparerent.* Nisi pro denominatione Veteris Testamenti Biblia Iudei Olsnenses sua, sub quo nomine & interdum Pentateuchum una cum Haphtharoth & Megilloth latere, Tractationis nostrae II capite monuimus, nominassent, quod tamen ab ipsis factum, quam certissime constat, non diffiterer, secundum ROSENROTHII relationem, qua, tanquam ipsius uitula, Historici reliqui ararunt, eo tempore Vetus Testamentum excudendum ex Iudeorum consilio fuisse. At, siquid de anno huius temporis pronunciandum esset, lectores rimantes post se perquam incertos relinquit, & me illorum solum, qui uel ea de causa, nec omnino temere sentirem, quinquennio integro Typographos ebraeos operi huic incubuisse, &, absoluto Pentateucho, Prophetas, aut, his absolutis,

^{tt)} In *Introductione in notitiam Rei literariae & usum Bibliothecarum*, Lenae, A. Q. R. 19 CC X edita, cap. V, §. XX, p. m. 235.

Iutis, Hagiographorum partem sub prelo habuisse, ut ex tribus his partibus integer Codex nouo eodemque generaliori titulo praemunitus, tandem aliquando constitueretur, ac constitutus adeo sensim paulatimque diuenderetur. Nil hoc pacto insolentius proferrem, neque ad exempla nostrae aetatis, quod facili negotio fieri possit, prouocarem, qui, *Cel. WOLFIO* praeter me hunc apud Iudeos morem, dum receptum, innotuisse, ex *Ipsius Biblioth. Hebr. Vol. II p. 369 uu*) euidentissimo argumento conuincor. Res omnis, ut nunc intelligimus ipsi, est, in uado, ac praeter hactenus monita *Cel. WOLFIUS* non habet, quo causam suam fulciat, nisi hoc unum, quod ita lego: *His argumentis adducor, ut credam, Pentateuchum istum, a Bibliis, quibus haec clades obuenit, distinguendum esse, & lucri potius cupiditate quam rei ueritate permotos Iudeos, emporibus immature credulis aliud persuasisse.* Obstant priori horum Verborum membro nostra, & nondum euersa, nec inique me acturum, autumo, si alias scribam, argumentis meis hunc Tantum Virum iri adductum, ut demum crediderit, Pentateu-

*uu) Possem hic longum dicendi campum excurrere, si de Codice ebraeo, ut nunc succurrit, in forma ordinis XII ab EMA-
NVELE ATHIA nitidissime, ac de illo in forma ordinis IV
ad modum Codicis Halensis, Auctore SALOMONE PROOPS,
utroque Amstelodami excuso, denique de Opere Prophetarum & Hagiographorum, in forma ordinis primi ad modum
Sepher Magid Francofurti ad Moenum edendo, loqui uellem,
siquidem priores duos triennii laborem Typographis imposuisse,
posteriorem autem tertiam operam Typographorum proxime
praeterito adhuc exercuisse anno, iterum iterumque
audiui. Quod ad Cel. WOLFIUM attinet, pp. allegatis uariis
Bibliorum Hebraeorum editiones enumerat, quae curam
Typographorum triennio diutius subierunt.*

tateuchum istum ab exemplaribus reliquis, quibus haec clades obuenit, distingui tantum debere, alias Codicem Iudeorum Olsnensium integrum nullo unquam tempore, nisi in PLATONIS fuisse *Atlanticis*, aut MORI *Utopia*, imperterritus defendam. Quamuis uero facultas mihi optima conceditur, fraudulentiam & dolos Apellarum in Christianos paulo curatius inuestigandi *ww*), eam tamen declinare, fas est, ubi, praesertim a nostratis, atque aliarum religionum Theologis, data opera, & coniunctis quasi uiribus, Apellas tanquam fraudatores pessimos, uiuis coloribus depictedos, rerum iudaicarum scrutatores non fugit. Id uero diligenter scrutari conuenit, quos nam Vir Celeberrimus intelligat Iudeos, quos, lucri potius cupiditate, quam rei ueritate perimotos, emtoribus, immature credulis, de Pentateucho nostro persuasissime aliud, praetendit, & quinam insuper illi sint emptores, ut ita demum appareat, quo loco uerba illius sumantur. Mihi nondum alias, qui Pentateuchi huius exemplaria duo in Silesiae oris uenum quondam exposuit, ac uenum exposita uendidit, notus est factus, quam Auctor τῶν *Siphte Ieschenim*, supra laudatus, qui, de notitia librorum

E 2

Rab-

ww) Ex Reformatis GIBERTVM VOETIVM, Theologum Ultraiectinum in *Disp. select. P. II* p. 8 sq. e nostratis autem B. IO. BRUNSMANNVM V. D. M. apud Hafnienses quondam Celeberrimum in *Tractatu de Iudaica Leuitate euoluere licet*, ut &, B. SCHVDTIVM in *Memorab. Iudaicis P. II, libr. VI, cap. XIII.* quo integro capite fraudulentiam & dolos Apellarum incredibiles multis ac plane inauditis exemplis illustrat. *P. IV, Cont. II, p. 50* eodem perfurgitur labore. Neque tamen de tota id enunciandum gente Iudeorum, puto, a quorum multis in seruanda fide ipsos quoque Christianos nonnunquam superatos esse, B. VVÜLERVS in *Theriaca Iudaica* p. 379 probat.

Rabbinicorum & Ebraeorum immortaliter meritus, ipsissimis doctoribus Christianis dudum est peruisus. Quanta is inter suos fuerit auctoritate, quantaque laude praeter alia & ob id, quod antiquam uirtutem & fidem (ex mente recutitorum loquor) socias semper inseparabiles in uita habuerit, dicant ciues ipsius & amici iterum, qui interroganti multis id uerbis mihi enarrarunt xx). Ergo in expedito est, hunc virum suos, eosdemque cautos, non fefelleret, inter quos pri-
mum locum obtinet R. DAVIDES OPPENHEIMERVS,
Archisynagogus Pragensis, quem inter immature credulos huius Pentateuchi emtores referre non ausim. Neque Iudaicum istum Hamburgensem, si alias is est, quocum Hannouerae me locutum esse in *Bibliotheca Oppenheimeriana*, credo, emtorem immature credulum, nominarem, quem sagacissimi ingenii & mentis minime praefidentis praeter ullam omnino causam de suis ipsis, ut de me, qui in Bibliotheca hac praesto eramus, haud obscure animaduerti, etiam si, eum, per alium a SABETEIO nostro Pentateuchum hunc, nisi ipsum, sibi comparasse pretio nimis magno, uerisimile mihi uideatur. Quid uero Christianos morarer, quidue inuestigarem, utrum eorum aliquis Pentateuchum hunc, uel emtionis iure, uel haereditate, uel alio pacto, possi-

xx) Novi, Auctorem in *Tractatu Massachæt derech æræz* dicto, *Parte III*, quam *Derech Hammælæch* appellat, quaque uias in itinere persequendas locorumque a se inuicem distantiam docet, adeo errasse, ut ciuibus ipsius de re minus recte definita loquentibus adhuc sit in proverbio, aequam recte definitam esse, quam s ABETEII Derech Hammælæch. Hic uero malitiaæ enormitatem ab ignorantia distingueandam imbecillitate, ciues ipsiusnet sui concedere iubentur mihi, ita de eo ab his edocto, atque a Gel. WOLFIo Vol. III, Bibl. Hebr. p. 1060 sq.

possideat, nec ne, aut, utrum immaturae credulitatis culpa illius mentem occupet, an occupauerit dudum? Haec & cetera, quae siue Christicolas siue Christicidas feriant, in indifferentium numero habeo, in eo acquiescens, si quis ex illis, rationibus meis permotus, statuat, Pentateuchum hunc, cuius exemplaria ante immanem tempestatem, Olsnae Kal. Septembribus, id est, die Aegidii A. O. R. 1535 obortam, numero quidem perpaucā diuendita, uel decies sum fassus, *Codicem Iudeorum Olsnensium Ebraeum ex parte adhuc superstitem esse.*

Hic calamus depono, impositurus finem labori, quem igniculis mandati Maecenatis mei Generosissimi excitatus suscepī, iisdemque praeluentibus, non sine Numinis Diuini clementia auxiliatrice susceptum, exantlaui. Utinam & gloriae huius Triunus Numinis mola hac tenui litatum esse, ac ueritati, dono, quo nos a condito terrarum orbe exornatos uoluit, omnium praestantissimo, aliquid emolumenti & lucubratione hac accessisse, conuincerer totus. Tuum est, B. L. examinare meam hanc sententiam e sincero ueritatis tribunali, non posthabito tamen charitatis iudicio, quo uel inductus, credas, me naeuos, quos ab hominum nullo alienos esse, noui, non deprecaturum, sed potius, si quid ex eorum sentina adhaesit, illud ut cadat quamprimum & supprimatur, retractatione generosa, literatorum prudentioribus maxime consueta yy), allaboraturum. Ad extre-

E 3

mum

yy) Ad unum duntaxat ex omnibus VVAGENSEILVM, supra laudatum, prouoco, qui, quantus retractationis fuerit basator, uel ex LIGHTFOOTI sententia de ligandi & soluendi sensu secundum Talmudistas, antea in Commentario ad Sol 14 defensa, postea uero in Mantissa prudenter retractata, laudenter apparet, uti Magnificus RVS, immortale Almae nostrae Salanae ac literati orbis Decus, immo Fautor meus,

mum mihi meisque conatibus literariis zz) ut ne fauorem
plane deneges Tuum, sed hoc ipso minus fucato utrosque
ac indesinenter prosequaris, mōdis omnibus
a Te contendō.

us, meique Doctissimi Respondentis summe atque aeternum
Venerandus, in incomparabili de *Harmonia Euangelistarum*
opere Tom. II pag. 192 concinne iuxta ac uere testatur.

zz) *Conatum horum meorum*, ex parte passim allegatorum, indicem
exhibere, mei instituti non est in praesens, utut, nil noui
me uel eo pacto tentaturum, non nesciam, qui, praeter a-
llios Nominis magni Viros, maxime Venerandum Doctorem
A GOHREN, Sereniss. duci *Saxo-Isenaciensi a Consistorialibus*,
Ecclesiarum in Comitatu Schoenburgico Superintendentem, Vrbis-
que Glauchauiensis Pastorem primarium cumque quam Grauissi-
mum, a teneris mihi Amicissimum Ciuem, nunc uero Maecenatis
instar quam maxime fauentem, imitatione pressius sequar, in
dissertationis suae Inauguralis eiusdemque nostra laude supe-
rioris de Fermento Phariseorum, in Alma hac summo Au-
ditorum applausū nuper habite, allocutione, ad Lectorem
sub finem directa, *Conatum suorum potiores quosdam* recensere
haud uerentem. Ex omnibus meis unum sufficiat in pree-
sens indicasse, nimurum *Hodogeticum Arabico-Alcoranense*,
quod in spem futuri & inter Muhammedanos emolumenti,
horis tamen subcisiuis sub auspicio Diuini Numinis elaboran-
dum suscepi, & quidem ex methodo, qua 10. IAC. DENTZ-
LERVS, Tigurinus, *Clauem linguae latinae*, Basileae A. O. R.
co I C LXXXVI excusam, elaborauit.

F I N I S.



ORATIONE RESPONDENTI
SVO DULCISSIMO AEQUE ERUDITIS-
SIMOQUE
IO. CHRISTIANO ROSENHAYN
LITERARVM SACRARVM CVLTORI
PERQVAM · STRENVO AC CLARISSIMO
S. P. D.

PRAESES.

Quaecunque ab eo statim die, quo, RESPON-
DENTIS munus humeris Tuis imponi, pas-
sus es, facilis praeuidi, ea tandem hodie accidisse
omnia ac impleta, laetabundus recordor. De-
scendisti enim in aciem disputatoriam pugnatoris
instar acris, & argumenta HONORATISSIMORVM
DISENTIENTIVM, utut sat erudita, tanquam te-
la, clypeo responsionis Tuae eruditae, sub DIVINI
NUMINIS auspicio, excepisti, repulisti, retudisti.
Quae & causa est, cur, simulatque e cathedra in
museum redierim, calatum arripiendum, ac
prandium tantisper differendum, duxerim, dum
LITERAS HAS GRATULATORIAS ad TE darem,
laudibus forte TVIS inferiores, ex sincera tamen
minusque fucata mente proficiscentes. Nihilo
tamen secius non tam gratulandum TIBI puto,
quam

quam potius & EXCELLENTISSIMO NOSTRO
RVSSIO, & OPTIMIS TVIS PARENTIBVS, &
PATRIAЕ TВAE DVLCISSIМАE; ILLI, qui TE
nactus est Clientem, cuius EVM, ob rariores in-
genii TVI dotes, in tot literatorum confessu cu-
mulatissime expromtas, haud pudeat; ISTIS, qui-
bus Parentibus esse, quae Dei gratia, contingit
Filii ad magna sati & nati; HVIC, in cuius spem
atque emolumentum ita crescis ac flores. De
me, nouisti optime, & TE nouisse oportet, MI
ROSENHAYN, amore meum in TE tenerimum,
ante sesqui-mensem quidem prognatum, ex eph-
ebis tamen cito iam egressum, &, lanugine omni
remota, uirilem propemodum aetatem ingres-
sum, stylo hoc nequaquam capi, latere autem
nonnulla, ut maiori affectu & exoptatori fructu
in reliquum exerantur. Desino itaque in his,
qui, nil superesse, opinor, nisi quod TE Tuaque
studia, literis sacris pariter elegantioribusque
sacrata, CONDITORI SVPREMO, eiusque gra-
tiae caelesti, precibus quotidie ardentissimis sup-
plex etiam atque etiam commendem. Da-
bam e museo A. O. R. & Icc xxx
die III Non. Iunias.



Ag

Hist lit. 599^a

